

протистоїть тільки безмовна річ. Деякий об'єкт знання (у тому числі людина) може бути сприйнятий і пізнаний як річ. Але суб'єкт як такий не може сприйматися і вивчатися як річ, тому що як суб'єкт він не може, залишаючись суб'єктом, стати безмовним, отже, пізнання його може бути тільки діалогічним" [13, с. 363–364].

Висновки. У сфері освіти простежується посилення взаємозв'язку освіти й культури. Одним із шляхів розв'язання проблем сучасного суспільства є використання культурологічного підходу до навчання та виховання. Поглиблюється культурологічна спрямованість усього навчального процесу в університеті у взаємозв'язку його складових – загальнокультурної і професійної. Визначено, що завданням культурології є усунення конфлікту між двома культурами – технічною та гуманітарною, олюднення освіти.

Література

1. Слостенин В.А. Педагогика: инновационная деятельность / В.А. Слостенин, Л.С. Подымова. – М. : Магистр, 1997. – 224 с.
2. Руденко В.Н. Культурологические основы целостности содержания высшего образования : дис. ... д-ра пед. наук / В.Н. Руденко. – Ростов н/Д, 2003. – 448 с.
3. Гришкова Р.О. Культурологічний підхід до навчання як передумова розширення іншомовної соціокультурної компетенції студентів / Р.О. Гришкова // Мова і культура (науковий журнал). – К. : Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2007. – Вип. 9. – Т. XI (99). – С. 9–13.
4. Иконникова С.Н. Векторы и ориентиры культурологии в пространстве глобализации / С.Н. Иконникова // Вопросы культурологии. – 2008. – № 1. – С. 4–8.
5. Хоруженко К.М. Культурология: Структурно-логические схемы / К.М. Хоруженко. – М. : ВЛАДОС-ПРЕСС, 2003. – 336 с.
6. Мареева Е.В. Культурология. Теория культуры : учеб. пособ. для вузов / Е.В. Мареева. – М. : Экзамен, 2003. – 192 с.
7. Кравченко А.И. Культурология / А.И. Кравченко. – М. : Проспект, 2007.
8. Флиер А.Я. Культурология для культурологов : учеб. пособ. для магистрантов и аспирантов, докторантов и соискателей, а также для преподавателей культурологии / А.Я. Флиер. – М. : Академический проект ; Екатеринбург : Деловая книга, 2002. – 492 с.
9. Андреев В.И. Педагогика / В.И. Андреев. – Казань : Центр инновационных технологий, 2000. – 608 с.
10. Сериков В.В. Образование и личность / В.В. Сериков. – М.: Перемена, 1999. – 376 с.
11. Шадриков В.Д. Проблемы системогенеза профессиональной деятельности / В.Д. Шадриков. – М., 1982.
12. Новиков А.М. Российское образование в новой эпохе / А.М. Новиков. – М., 2000.
13. Бахтин М.М. К методологии гуманитарных наук / М.М. Бахтин // Эстетика словесного творчества. – М., 1994.

САМОЙЛЕНКО Н.Ю.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ МЕТОДИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙСТРІВ ВИРОБНИЧОГО НАВЧАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Основну роль у розвитку професійно-педагогічної компетентності педагога професійно-технічного навчального закладу, зокрема майстра виробничого навчання, відіграє рівень сформованості методичної компетентності. Реалізація нового підходу до розвитку методичної компетентності передбачає розв'язання певних завдань.

Мета статті – з'ясувати специфіку прояву закономірностей, які визначають загальну організацію, зміст, форми й методи, тобто принципи цілісного процесу методичної діяльності майстрів виробничого навчання.

Суттєві положення і підходи щодо методологічного забезпечення наукових досліджень у вітчизняній педагогічній та психологічній науках розробляли І.Д. Бех, С.У. Гончаренко, В.Г. Кремень, Н.Г. Ничкало, П.М. Олійник, О.Я. Савченко, С.О. Сисоєва, С.Д. Максименко, а в прикладному аспекті, саме у площині організації наукових досліджень, його висвітлювали В.Й. Бочелюк, В.В. Бочелюк, В.В. Ковальчук, Л.М. Моїсєєв, В.К. Сидоренко, Г.С. Цехмістров, Н.В. Кудикіна та ін.

Аналізуючи теоретичні положення щодо визначення поняття методологія є підстави говорити, що ця дефініція має складний, багатозначний, навіть суперечливий зміст. Зокрема, філософи розуміють методологію як сукупність підходів, способів, методів, прийомів та процедур, що застосовуються для досягнення наперед визначеної мети [21, с. 374]. С.У. Гончаренко трактує це поняття як вчення про педагогічне знання, про процес його набуття, способи пояснення і практичного застосування для перетворення або вдосконалення системи навчання й виховання [3, с. 498]; М.Д. Ярмаченко – як вчення про структуру, логічну організацію, методи й засоби діяльності [18, с. 316]; словник “Професійна освіта” тлумачить методологію як сукупність прийомів дослідження, що застосовуються у певній науці [20, с. 184]. Для розуміння методологічної основи нашого дослідження ми візьмемо за основу дефінітивну характеристику поняття методологія, яку пропонує Н.В. Кудикіна. На її думку, методологія дослідження – “це наукова основа, що побудована на найважливіших досягненнях наук, і водночас пізнавальний орієнтир системного характеру, дотримання якого впродовж всього процесу наукового пошуку спрямовує конкретну дослідну діяльність на одержання об’єктивно істинного наукового знання. У такому разі – методологічне забезпечення дослідження – це процес теоретично обґрунтованого добору наукових засад конкретної науково-дослідної роботи” [13, с. 83]. Дослідник вважає, що основними складовими методологічного забезпечення наукового дослідження у сфері професійно-технічної освіти є визначення системи вихідних позицій дослідження, зокрема принципи, теорії, об’єктивні закони і закономірності, концепції, підходи, категоріально-понятійний апарат дослідження.

Окреслення вихідних положень наукового дослідження проблеми розвитку методичної компетентності майстра виробничого навчання розпочнемо з виявлення методологічного підґрунтя, що дасть змогу визначити основні напрями загальної стратегії наукового пошуку, забезпечити правильність постановки проблеми, знайти загальні підходи до її дослідження.

Звернемося до сучасних освітніх концепцій, теорій і підходів до освіти, які слугуватимуть теоретичною основою розвитку методичної компетентності майстрів виробничого навчання професійно-технічних навчальних закладів.

У Концепції педагогічної освіти окреслено стратегічний напрям розвитку педагогічної освіти в Україні та визначено основні завдання й принципи вітчизняної педагогічної освіти, які в нашому дослідженні конкретизовано щодо методичної освіти майстра виробничого навчання. У визначенні стратегічного напрямку акцентовано орієнтацію професійної підготовки педагога на особистість як учня, так і самого майстра виробничого навчання – “здатного розвивати особистість дитини”

та “зорієнтованого на особистісний і професійний саморозвиток” [11, с. 8]. Відповідно напрямом методичної освіти майстра виробничого навчання є орієнтація освіти на особистість як учня, так і самого майстра, здатного розвивати особистість учня та зорієнтованого на особистісний і професійний саморозвиток. Отже, йдеться про особистісно орієнтований підхід до навчання.

У контексті проблеми нашого дослідження особливого значення набуває компетентнісний підхід. Він означає поступову переорієнтацію домінуючої освітньої парадигми з переважною трансляцією знань, формуванням навичок щодо створення умов для оволодіння комплексом компетенцій, що визначають потенціал, здібності майстра виробничого навчання до методичної діяльності в умовах сучасного освітнього й інформаційно та комунікативно насиченого простору. Таким чином, при формуванні методичної компетентності майстрів виробничого навчання пріоритетними стають орієнтація на такі вектори методичної освіти, як навчання, самовизначення, самоактуалізація, розвиток індивідуальності, при цьому як інструментальні засоби досягнення цих цілей виступають принципово нові освітні конструкти: компетенції і компетентності.

Не зупиняючись на аналізі різних думок щодо визначення понять “компетентність” і “компетенція”, ми під компетенцією розуміємо нормативну вимогу до підготовки майстра виробничого навчання, а під компетентністю – вже сформовані його особистісно-професійні якості й досвід з діяльності в певній сфері. Отже, компетентність виступає особистісною характеристикою людини, що відображає рівень професіоналізму, а компетенція – сукупністю вимог до людини з боку його діяльності [4].

Серед завдань педагогічної освіти виділяємо такі:

1) створення цілісної системи безперервної педагогічної освіти з урахуванням вітчизняного досвіду, національних традицій і тенденцій розвитку світових освітніх систем, яке в нашому дослідженні конкретизовано як оновлення системи методичної освіти майстра виробничого навчання з урахуванням вітчизняного й світового досвіду й інноваційних тенденцій професійно-педагогічної освіти;

2) підготовка педагога, здатного забезпечити всебічний розвиток людини як особистості й найвищої цінності суспільства” [1, с. 95], яке конкретизовано як методична освіта майстра виробничого навчання.

Першочергове значення має принцип системного підходу, який потребує дослідження у взаємозв’язку всіх компонентів професійно-педагогічної підготовки, в тому числі й методичної: прогнозування, управління і структури підготовки кадрів, якості навчально-виховного процесу, професійної орієнтації, стажування молодих спеціалістів і підвищення кваліфікації та інше.

Даний підхід передбачає виявлення системоутворюючих факторів професійної підготовки майстрів виробничого навчання.

Зміст педагогічної освіти передбачає соціально-гуманітарну, психолого-педагогічну, фахову й практичну підготовку [11, с. 19]. Методична освіта майстра виробничого навчання передбачає інтеграцію всіх видів підготовки. Завдяки такій інтеграції в майстрів виробничого навчання формується система методичних знань, навичок і вмінь (методична компетентність), що дає змогу орієнтуватися в різних педагогічних ситуаціях, приймати обґрунтовані рішення, пов’язані з навчальними проблемами.

Зауважимо, що методичну підготовку майстра виробничого навчання ми розуміємо як цілісну динамічну педагогічну систему, структура, зміст, методи і форми якої спрямовуються на розвиток методичної компетентності майстра виробничого навчання.

Проте досвід свідчить про необхідність оновлення змісту методичної підготовки, який має враховувати теоретичне підґрунтя педагогічних принципів і враховувати специфіку професійної діяльності та професійного розвитку майстра виробничого навчання.

Основою розвитку методичної компетентності майстра є навчально-пізнавальна діяльність, яка спрямована на розв'язання діалектичної суперечності між "старим" і "новим" та досягнення діагностично заданих цілей. Зазначимо, що розвиток методичної компетентності відбувається тільки у взаємозв'язку продуктивного і репродуктивного, включаючи не тільки безпосередньо результативні дії, а й мотиви, відносини, погляди, переживання, самосвідомість. Ми вважаємо, що мотив є одним з основних стимулів розвитку методичної компетентності майстрів. Отже, принцип мотивації є одним із факторів розвитку методичної компетентності майстрів виробничого навчання.

У вузькому розумінні мотивація є об'єктивною детермінацією конкретних форм діяльності, поведінки особистості. Через мотивацію особистість "вплетена у контекст дійсності" [24, с. 30]. Основна функція мотивації – саморегуляція активності людини на окремих фазах діяльності, передусім до і після виконання дії. У процесі навчання виділяють різні типи мотивів навчальної діяльності і мотиваційних орієнтацій. Так, П.Я. Якобсон розглядає три типи мотивації учіння: негативна мотивація (неприємності, ускладнення, бар'єри, дисонанси); мотивація, закладена в самому навчальному процесі (оволодіння знаннями, новизна інформації, ліквідація незнань, відкриття раніше невідомих сторін явища, намагання подолати труднощі інтелектуального характеру); мотивація, яка знаходиться поза навчальною діяльністю (соціальні прагнення) [16].

Таким чином, важливим напрямом підвищення ефективності в розвитку методичної компетентності майстрів виробничого навчання є створення таких психолого-педагогічних умов, за яких майстер може зайняти активну позицію і найповнішою мірою розкритися як суб'єкт навчальної діяльності.

У сучасних умовах значно підвищуються вимоги до самостійної творчої діяльності педагогів як передумови засвоєння та збагачення суспільного досвіду. "Принципова різниця між традиційною освітою та тією, якої вимагає сучасність, полягає в тому, що перша виступає як інститут успадкування для використання, а друга – інститут успадкування для перетворення та розвитку заради подальшого використання" [2, с. 8].

Принципи діяльнісного підходу мають охоплювати всі складові освітнього процесу. Діяльність педагога як суб'єкта навчання – це основний фактор розвитку його методичної компетентності. Суб'єктно-діяльнісний підхід в організації навчання майстрів виробничого навчання закладів професійно-технічної освіти з позицій гуманістичної парадигми – принципово не новий ракурс цієї складної проблеми.

На нашу думку, суб'єктно-діяльнісний підхід дає змогу наблизити сам навчальний процес до особистості майстра виробничого навчання, створити максимально сприятливі умови для розвитку і розкриття його здібностей, самовизначення,

врахувати психофізіологічні особливості та особливості соціального і культурного контексту життя, складності і неоднозначності внутрішнього світу педагога. Такий підхід реалізується на основі послідовної індивідуалізації неперервного навчання майстра виробничого навчання, врахування його особистісної характеристики, індивідуальних особливостей.

Отже, суб'єктно-діяльнісний підхід у розвитку методичної компетентності майстрів виробничого навчання потребує від її організаторів знання установок та індивідуальних особливостей педагогів, уміння їх діагностувати, прогнозувати їх вплив на розвиток професіоналізму, а також врахування трьох компонентів: мотивації, суб'єкта та діяльності в їх єдності.

Теоретичною засадою розвитку методичної компетентності майстрів виробничого навчання мають стати принципи гуманізації, фундаментальності, професіоналізації, педагогізації і психологізації підготовки фахівців, принцип ступеневості, технологічності [8]. Зокрема, реалізація принципу гуманізації розвитку методичної компетентності дає можливість майстру виробничого навчання стати активним суб'єктом самопізнання, самоосвіти та професійної діяльності [9]. Принцип фундаментальності сприяє забезпеченню універсальності методичної підготовки. Щодо принципів професіоналізації, педагогізації і психологізації, то їх реалізація підкреслює залежність формування професійної культури майстра виробничого навчання від змісту і рівня їх методичних знань і вмінь [9]. Принцип ступеневості методичної підготовки ґрунтується на дотриманні співвідношення “загальне – особливе – часткове”. Принцип технологічності зумовлює досягнення позитивного результату як у методичній підготовці, так і в професійній діяльності лише за наявності адекватної технології, яку треба вміти проектувати, а після оволодіння певною технікою – реалізовувати [5, с. 26; 10].

Важливою умовою розвитку методичної компетентності майстрів виробничого навчання закладів профтехосвіти є відповідне науково-педагогічне спілкування, що розглядається нами як засіб реалізації діяльності і як її обов'язкова умова.

Педагоги у спілкуванні завжди реалізують певні цілі діяльності і при цьому бажають здобути визнання колег. Науково-педагогічне спілкування сприяє спільній колективній діяльності, формує особистість викладача, і це закономірно, оскільки ознайомлення з результатами психологічних і педагогічних досліджень та практичним досвідом можливе лише завдяки спілкуванню. Як показало дослідження, професійне спілкування – це особливий, дуже важливий для педагогічної практики засіб розв'язання її завдань. Зміст і рівень розвитку професійного спілкування педагогів визначаються змістом їх педагогічної діяльності. Таким чином, педагогічна діяльність визначає межі і способи спілкування. Вона задає спрямованість, характер і види спілкування. Науково-педагогічне спілкування – це вид духовного виробництва, який включає як передачу наукового знання та кращого практичного досвіду педагогів, так і створення нового. [24, с. 33].

Однією з функцій педагогічного спілкування є подолання обмеженості індивідуального досвіду педагога і надання йому можливостей оволодіння досвідом, виробленим іншими. Спілкування педагогів розглядається нами в єдності з філософською категорією “взаємодія”, що визначається як процес взаємного впливу, як універсальна форма зміни стану особи, як процес взаємозв'язку і взаємодії педагогів, у якому відбувається обмін діяльністю, інформацією, досвідом, уміннями, на-

вичками. Завдяки спільній діяльності в різних формах навчальної роботи з'являється можливість оволодіти змістом, який неможливо передати мовними засобами [22; 24, с. 33].

Застосування засобів комунікативної педагогіки в системі неперервного навчання інженерно-педагогічних працівників закладів ПТО сприяє розв'язанню вищезазначених проблем. У комунікативній педагогіці перевага віддається активним методам навчання. Основний методичний принцип комунікативної педагогіки – пошук ефективних методів розвитку методичної компетентності.

Ми погоджуємося з твердженням Л.І. Шевчук, що передусім сам педагог повинен прагнути й нести відповідальність за свій особистий і професійний розвиток. Домінуючою складовою цього процесу є відповідальність педагога [24, с. 33]. Ця думка ґрунтується, зокрема, на концепції відомого психолога Д.Н. Узнадзе, який вказував на можливість виникнення суперечності між потребами і вимогами суспільства – “треба” і потребами того, хто вчиться, – “хочу” [17]. Тому найважливіше завдання методичних працівників у процесі формування методичної компетентності майстрів виробничого навчання закладів професійно-технічної освіти – погоджувати суспільні інтереси, вимоги з інтересами окремих педагогів, що сприятиме вільному вибору змісту, форм і методів розвитку методичної компетентності майстрів виробничого навчання. Життєздатна теорія неперервності професійної освіти повинна поєднати індивідуальні і соціальні виміри людського життя [15].

Висновки. Таким чином, на основі проведення аналізу філософської і педагогічної літератури визначено методологічне забезпечення дослідної проблеми. Доведено, що основними методологічними засадами дослідження проблеми розвитку методичної компетентності майстрів виробничого навчання є принципи гуманізації, фундаментальності, професіоналізації, педагогізації й психологізації підготовки фахівців, ступеневості та технологічності, цілісності як системи; теорія професійного самовдосконалення особистості, теорія установки, інноваційної діяльності та особистісно орієнтованого навчання; системний, діяльнісний та компетентнісний підходи з урахуванням мотивів і принципів комунікативної педагогіки, що дає змогу розкрити творчий потенціал кожного майстра виробничого навчання. Така система вихідних положень дослідження дає можливість виявити й розвинути методичні здібності, уміння (компетенції) майстрів виробничого навчання, сприяє підготовці конкурентоспроможного працівника.

Література

1. Бігіч О.Б. Теоретичні основи формування методичної компетенції майбутнього вчителя іноземної мови початкової школи : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / О.Б. Бігіч ; Київ. нац. лінгв. ун-т. – К., 2005. – 485 с.
2. Вербицкий А.А. Концептуальные основы непрерывного образования / А.А. Вербицкий, В. Юрасов, Н.Н. Нечаев // Непрерывное образование как педагогическая система : сборник научных трудов. – М. : НИИ ВШ, 1989. – С. 81–85.
3. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / С.У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
4. Готтинг В.В. Подготовка педагога профессионального обучения на основе компетентностного подхода / В.В. Готтинг // Материали международной научно-практической конференции “Инновации и подготовка научных кадров высшей квалификации в Республике Беларусь и за рубежом” [Электронный ресурс] / под ред. И.В. Войтова. – Минск : ГУ “БелИСА”, 2008. – 316 с. – Режим доступа: <http://www.belisa.org.by>.

5. Демченко С.О. Розвиток професійно-педагогічної компетентності викладачів спеціальних дисциплін вищих технічних закладів освіти : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / С.О. Демченко ; Черкаський нац. ун-т ім. Б. Хмельницького. – Черкаси, 2005. – 231 с.
6. Дианова Г.А. Термин и понятие: проблемы эволюции (к основам исторического терминоведения) / Г.А. Дианова. – М. : Еврошкола, 2000. – 184 с.
7. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; гол. ред. В.Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
8. Козаков В.А. Неперервна освіта викладачів: андрагогіка і технології навчання – теоретичні та практичні аспекти / В.А. Козаков, Д.І. Дзвінчук // Нові технології навчання : наук.-метод. зб. – К., 2003. – С. 23–33.
9. Козаков В.А. Психолого-педагогічна підготовка в галузевих університетах очима студентів: досвід Київського національного економічного університету / В.А. Козаков // Неперервна професійна освіта: теорія і практика. – 2001. – Вип. 4. – С. 74–82.
10. Козаков В.А. Психологія діяльності та навчальний менеджмент / В.А. Козаков. – К., 1999. – Ч. 1 : Психологія суб'єкта діяльності. – 243 с.
11. Концепція педагогічної освіти // Інформаційний збірник Міністерства освіти України. – 1999. – № 8. – С. 9–23.
12. Кудикіна Н.В. Методологія наукових досліджень: стисло й доступно для початківців : навч.-метод. посіб. / Н.В. Кудикіна. – К. : КМПУ, 2004. – 38 с.
13. Кудикіна Н.В. Методологічне забезпечення наукових досліджень у сфері професійної освіти / Н.В. Кудикіна // Теоретичні питання культури, освіти та виховання : зб. наук. праць / за заг. ред. академіка АПН України М.Б. Євтуха, укл. О.В. Михайліченко. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2009. – Вип. 38. – С. 82–85.
14. Кудикіна Н.В. Стандарт як відображення взаємозв'язку професійно-технічної освіти з соціально-економічною реальністю / Н.В. Кудикіна // Педагогічний процес: теорія і практика : зб. наук. праць. – К. : ЕКМО, 2008. – Вип. 2. – С. 110–116.
15. Кулжаева М.Д. Философско-педагогические тенденции в современном идеализме / М.Д. Кулжаева. – Харьков : Изд-во при ХГУ, 1988. – 151 с.
16. Левченко Т.И. Современные дидактические концепции в образовании : монография / Т.И. Левченко. – К.: МАУП, 1995. – 168 с.
17. Луговий В. Педагогічна освіта в Україні. Міжрегіональна Академія управління персоналом / В. Луговий. – К., 1994. – 129 с.
18. Педагогічний словник / за ред. дійсного члена АПН України М.Д. Ярмаченка. – К. : Педагогічна думка, 2001. – 514 с.
19. Педагогічна книга майстра виробничого навчання : навчально-методичний посібник / Н.Г. Ничкало, В.О. Зайчук, Н.М. Розенберг та ін. ; за ред. Н.Г. Ничкало. – 2-ге вид., доп. – К. : Вища школа, 1994. – 383 с.
20. Професійна освіта : словник : навч. посіб. / уклад. С.У. Гончаренко та ін. ; за ред. Н.Г. Ничкало. – К. : Вища школа, 2000. – 380 с.
21. Філософський енциклопедичний словник : довідкове видання / за ред. В.І. Шинкарука. – К. : Абрис, 2002. – 742 с.
22. Філософія освіти в сучасній Україні // Філософія сучасної освіти та стан її розробки в Україні : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. – К. : ІЗПН, 1997. – 544 с.
23. Харченко С.Я. Дидактические основы подготовки студентов к социально-педагогической деятельности / С.Я. Харченко. – Луганск : Альма матер, 1999. – 138 с.
24. Шевчук Л.І. Розвиток професійної компетентності викладачів спеціальних дисциплін закладів профтехосвіти у системі післядипломної освіти : дис... канд. пед. наук : 13.00.04 / Л.І. Шевчук ; Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. – К., 2001. – 398 с.